

SOME COMMENTS ON THE IMPORTANCE OF THE LENDING OBJECTIVE.

Babaev Abdulaziz Fakhritdinovich
Tashkent Regional Prosecutor's Office
Deputy Prosecutor of Almalyk

Abstract: The article deals with topical issues on the objective nature of the crime under Article 165 of the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan. Types of extortion threats and property claims are analyzed. The main focus is on the design of the crime of extortion and the time of birth.

Keywords: extortion, threat, extradition, types of extortion threats, methods of coercion

ТОВЛАМАЧИЛИК ОБЪЕКТИВ ТОМОНИНИНГ АҲАМИЯТИГА ОИД АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР

Бабаев Абдулазиз Фахритдинович
Тошкент вилояти Прокуратураси
Олмалик шаҳар прокурорининг ўринбосари

Аннотация: Мақолада Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 165-моддасида назарда тутилган жиноятнинг объектив белгилари бўйича долзарб масалаларга бағишланган. Товламачилик таҳдидининг ва мулкий талаб қилишнинг турлари таҳлил қилинган. Асосий эътибор товламачилик жиноятининг конструкцияси ва тугалланиш вақтига қаратилган.

Калит сўзлар: товламачилик, таҳдид, мулкни беришни талаб қилиш, товламачилик таҳдидларининг турлари, мажбурлашнинг усуллари

Замонавий шароитларда шахснинг ўз мол-мулкига эгалик қилиши, ундан фойдаланиши ва уни тасарруф этиш ҳуқуқи билан боғлиқ ижтимоий муносабатларни жиноят-ҳуқуқий ҳимоя қилиш алоҳида аҳамиятга эга. Мулк муносабатларининг муҳофазаси давлат томонидан фуқаролик-ҳуқуқий деликтлардан, маъмурий ҳуқуқбузарликлар ва жиноий қилмишлардан ҳимоя қилиш орқали амалга оширилади. Айни пайтда, Ўзбекистоннинг амалдаги жиноят кодексига ҳар бир жиноятнинг алоҳида белгилари кўрсатилган ҳолда акс эттирилган, мазкур белгиларни ўзаро фарқлаш уларни тўғри шархлаш фан соҳасидаги инсонлар ва амалиётчиларга ҳам мураккаблик туғдиради. Юқоридаги акс эттирилганларни ҳисобга олган ҳолда товламачилик муаян қизиқиш уйғотади. Товламачилик бир вақтнинг ўзида икки объектга биринчиси, ўзганинг мулк ҳуқуқини муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабат бўлса, иккинчиси ўзганинг тана дахлсизлиги, соғлиғи, ҳаёти ва бошқаларни муҳофаза қилувчи ижтимоий муносабатларга зарар етказганлиги сабабли кўп объектли жиноятлардан ҳисобланади. Модда конструкциясига кўра товламачилик жиноят содир этиш вақтида жабрланувчига мулкий зарар етказмасада, ўзида мулкдор ёки мулкка эгалик қилаётган шахс ёки жиноят жабрланувчиси мумкин бўлган бошқа шахсга тегишли мулкни амалда ёки келгусида қўлга киритишга қаратилган ғараз мақсадни мужассам этади. Товламачилик, мулкка қаратилган бошқа ўхшаш таркибли жиноятлардан ўзининг мулкни келажакда эгаллашга йўналтирилганлик хусусиятига кўра фарқланади. ЖКнинг 165-моддасига мувофиқ товламачилик деганда, жабрланувчи ёки унинг яқин кишиларига зўрлик ишлатиш, мулкка шикаст етказиш ёки уни нобуд қилиш ёхуд жабрланувчи учун сир сақланиши лозим бўлган маълумотларни ошкор қилиш билан қўрқитиб ўзгандан мулкни ёки мулкий ҳуқуқни топширишни, мулкий манфаатлар беришни ёхуд мулкий йўсиндаги ҳаракатлар содир этишни талаб қилиш ёхуд жабрланувчини ўз мулки ёки мулкка бўлган ҳуқуқини беришга мажбур қиладиган шароитга солиб қўйиш тушинилади.

Келтирилган таъриф таҳлил этилаётган жиноят таркибининг объектив томонини тўлиқ ҳажмда ифодалайди. Конструкциясига кўра товламачилик ўзаро чамбар-чарс боғланган икки ҳаракат яъни таҳдид ва талаб қилишдан иборатдирⁱ. Қоидага кўра таҳдид талаб қилиш билан ҳамроҳ бўлади ва талаб бажарилиши вақтига кўра олдин ёки кейин мавжуд бўлади. Қонун мазмунига кўра таҳдид талаб қилишдан олдин мавжуд бўлмаганида ҳам товламачилик истисно этилмайди. Таҳдид орқали талаб қилинишини кўрсатилиши товламачиликни бир вақтда икки объектга зарар етказувчи хавфли жиноят эканлигини тавсифлайди. Товламачилик талаби жабрланувчи ёки бошқа учинчи шахсдан мулкни беришни ёки бошқа мулкий ёсиндаги ҳаракатларни товламачи ёки бошқа учинчи шахсларнинг фойдасига ҳал этилиши айтилишида намоён бўлади. Товламачилик талаби асосли ёки бунинг акси бўлиши мумкин. Агар талаб асосли бўлса, унинг қўланилиш учун етарли ҳуқуқий асослар мавжуд бўлиши талаб этилади. Бундай ҳолатда товламачилик жинояти таркиби мавжуд бўлмайди, бироқ таҳдид Жиноят кодексининг бошқа моддалари билан квалификация қилиниши лозим. Суд-тергов амалиётида товламачилик билан боғлиқ ишларнинг таҳлили, аксарият ҳолларда айбдорлар мулкий талабни амалга оширишда жабрланувчи билан ораларида фуқаролик битими ёки етказилган зарарни қоплаш ва бошқа ҳолатларни келтириш орқали қонуний тус бериш ҳолатлари учраётганлигини кўрсатмоқда. Бундай ҳолларни квалификация қилишда жабрланувчи ва товламачи ўртасида фуқаровий ҳуқуқий муносабатлар йўқлигига аниқлик киритиш лозим. Талаб қилиш ҳар қандай: оғзаки, ёзма, телефон орқали, почта орқали ифодаланиши мумкин. У мулк қонуний эгалигида бўлган мулкдорга ёки мулк кўриқлаш, эгалик қилиш учун топширилган шахсга қаратилган бўлиши мумкин.

Г.Л. Кригер айбдор томонидан ЖК 165-моддаси конструкциясига мос бўлган зўрлик ишлатиш билан кўрқитиб ўзгачан мулкни талаб қилиш таҳдиди ҳақиқий ҳолатда жабрланувчи томонидан дарҳол бажарилиши, келажакда қаратилган бўлиши шартⁱⁱ.

Товламачилик таҳдидининг ҳар қандай кўриниши қурол ёки бошқа предметларнинг мавжудлигидан қатъий назар жабрланувчи уни ҳақиқий деб идрок этса кўрқитиш воситасидир. Қонун чиқарувчи томонидан товламачининг жабрланувчига талабларини бажаришга мажбурлаш усуллари сифатида қуйидаги таҳдидлар: 1) зўрлик ишлатиш билан кўрқитиш; 2) ўзганинг мулкига шикаст етказиш ёки нобуд қилиш билан кўрқитиш; 3) жабрланувчи ёки унинг яқин кишиларини шарманда қилувчи маълумотларни (жинсий ҳаёт, соғлиғининг ҳолати, таржимаи ҳолнинг уятли жиҳатлари ҳақида) ошкор қилиш билан кўрқитиш; 4) шарманда қилмайдиган, бироқ унинг ошкор этилиши жабрланувчининг қонун билан қўриқланадиган ҳуқуқ ва манфаатларига жиддий зиён етказувчи маълумотларни (тижорат, оилавий ёки шахсий сирни ташкил этиши мумкин бўлган) тарқатиш билан кўрқитиб.

Юқорида келтирилганлар, жиноятга суиқасд қилишнинг тугалланиш босқичини ва товламачилик объектив томони жабрланувчига мулкни, мулкка бўлган ҳуқуқни берилишини талаб қилиш ва таҳдид қилинганда бажарилиши бўйича тўлиқ аниқлашга имкон беради. Демак, товламачилик ЖК165-моддасида назарда тутилган ҳолатлар билан боғлиқ таҳдид қилиб, мулк ёки мулкий ҳуқуқни берилиши талаб қилингандан тугалланган ҳисобланади. Жабрланувчи томонидан мазкур талабларнинг бажарилмаслиги қилмишни тугалланган жиноят сифатида баҳолашда аҳамият касб этмайди. Товламачиликда қўлланилган таҳдид жабрланувчи томонидан реал қабул қилиниши лозим, шунингдек жабрланувчида мазкур таҳдиддан кўрқитиш учун етарли асос бўлиши лозим.

Бунда товламачи қўллаган таҳдидни келажакда ҳақиқатда ишлатишни мақсад қилган-қилмаганлиги квалификацияда аҳамиятга эга эмас. Бундан ташқари, таҳдидни ҳақиқий деб баҳолаш учун жиноятчи уни дарҳол ёки келажакда амалга ошириш ниятини билдирганлиги муҳим эмас.

Товламачиликнинг квалификацияга оид белгилари, айниқса зўрлик ишлатиш билан кўрқитиб содир этилган товламачиликни бошқа ўхшаш таркибли жиноятлар жумладан зўрлик ишлатиб содир этилган талончилик ва босқинчиликдан фарқлаш лозим. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг “Ўзгалар мулкни ўғрилиқ, талончилик ва босқинчилик билан талон-торож қилиш жиноят ишлари бўйича суд амалиёти тўғрисида”ги 1999 йил 30 апрелдаги 6-сон қарорининг 4-банд биринчи хатбошисида “Товламачиликни босқинчилик ва талончиликдан фарқлашда товламачиликда зўрлик ишлатиш билан кўрқитиш мулкни зўрлик ишлатаётган вақтда эмас, балки келажакда кўлга киритишга қаратилишига эътибор бериш лозим.”ⁱⁱⁱ. Шунини эътиборга олиш лозимки, талончилик ва босқинчиликда зўрлик мулкни эаглашни ёки уни ўзида сақлаб қолишнинг воситаси ҳисобланса,

товламачиликда таҳдидни мустаҳкамлашга хизмат қилади. Талончилик ва босқинчиликда мулкни эгаллаш зўрлик ишлатилган вақтда ёки зўрлик ишлатилганидан сўнг амалга оширилса, товламачиликда айбдорнинг қасди мулкни келажакда эгаллашга қаратилган бўлади.

Хулоса ўрнида таъкидлаш жоизки, қилмишга товламачилик сифатида тўғри ва аниқ ҳуқуқий баҳо бериш учун қўлланилган таҳдиднинг реаллиги, айбдор ва жабрланувчининг ўзаро муносабати, айбдор фараз қилинган ёки ҳақиқий ҳуқуқи мавжудлиги ҳолати, зўрлик ишлатиш билан кўрқитиш қўлланилган вазият аниқлик киритиш лозим.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Безверхов А.Г. О некоторых вопросах квалификации вымогательства // Уголовное право. 2016. № 2. С. 4–11.
2. Кригер Г.А. Субъективная сторона преступления: учеб. пособие. М., 1987.
3. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг “Ўзгалар мулкни ўғрилик, талончилик ва босқинчилик билан талон-торож қилиш жиноят ишлари бўйича суд амалиёти тўғрисида”ги 1999 йил 30 апрелдаги 6-сон қарори: <https://www.lex.uz/docs/1448644>.